

Laanõ Triinu unistuisi pagõmisõtarõst

pehme sängü ja raamatidõga

Kae lk 2

Haani koolilatsõ opva

edevanõmbidõ tarkuisi

Kae lk 3

Mälehtüs ütest

sirgõ säläga mehest

Kae lk 4

9 77 1406 1922005

Klaasikunstnigu kõnõlõsõ näütuse perämädsel pääväl ummist teossist ja klaasikunsti võlust. Pühäpäävä, 2. radokuul kell 15 om perämäne aig, ku Vana-Võromaa kultuurkuu sa nãtã klaasinãütüst «Videvikutsoonis». Uma kunstiteossõ omma aasta kõgõ pümmembãs aos näütusele vällä pandnu Aršasõ Sofi, Orgusaarõ Kairi ja Kerstna Kati, külãlidsen lüü üten Kannusõ Erki. No tegevã kunstnigu näütusesaalin vãiku tuuri, kon om võimalik saia õkva-lãttest vahtsit tiidmiisi teossidõ ja klaasikunsti kotsilõ.

Sissepãsemine kunstnigutuuriõ om muusõumipiletiga ja kõrraldaja andva teedã, et tuuril ütenlõümise jaos ei piã olõma varatsõmpi tiidmiisi kunstist. Pildi pääã om nãtã Orgusaarõ Kairi teost, pildi om üles võtnu Pai Piitre.

UL

Raamaduaastak

naas pääle, pia om

ka võrokeelidse

romaanivõistlusõ

tãhtaig

Tããmbã, 30. vahtsõaastakuu pääväl peetãs eesti kirãnduse päivã. Üteliisi hõigatas Tar-ton raamaduaastak pidolidsõlt vallalõ.

Raamaduaasta vallalõtegemine kãü pidolidsõlt mitmõl puul Vanal Võromaal. Näütuses Põl-va keskraamadukogo raamaduaasta vallalõhõikamisõ pidol 28. vahtsõaastakuul nãüidãs kirãnik Laanõ Triinu umma raamatut «Poiss ja papa».

Võromaa keskraamadukogon tetãs tããmbã raamaduaastak vallalõ Kudu Kalevi etendüsega «Endspiel», miã kõnõlõs Visnapuu Henriku perãmãidsist päivist New Yorgin.

Võro Kreutzwaldi koolin lugõva kõigi klassõ opilasõ

tããmbã vahetunnõ aigu ette mi kandi kirãnigõ Laanõ Triinu, Rõõmu Grethe, Vagula Liina ja Ruitlasõ Olavi juttõ.

Raamaduaasta alostus om paras aig ka miilde tulõta, et Võro instituut om vällä kuulutanu võrokeelidse romaani võistlusõ ja sinnã kirãtoie saatmisõ tãhtaig om 14.03.2025. Ligembãt teedüst ja tingimuisi võrokeelidse romaani võistlusõ kotsilõ saa lukõ Võro instituudi kodolehe pääãlt, õkva kuulutusõ mano saa seo kruutkoodi abiga.

UL

Võrokõisi kõva vungiga luudusõluulõõdak Tarto botaanikaaian

RAHMANI ELO

Loe teedüst: Hãnilãse ja Kürsa Ere luudusõluulõõdak Tarton botaanikaaian. Otsusta, et lãã kaema: iks umakandi rahvas ast üles. Om kolmapãiv, 22. vahtsõaastakuu 2025.

Luulõtaja omma üten toonu saia, mett ja vabarnasahvti. Tiivett pakutas kah. Hãã om. Ja nakkaski luulõõdak pääle.

Edimãlt lugõ Hãnilãne ummi haikusid, noilõ otsa mõnõ pikembã luulõtusõ. Et õdagut elãvãmbãs tetã, om Kürsa Ere võtnu üten kellukõsõ ja savist tsirguvile. Nii pruuv tã egã luulõtusõ lõpun kas sis kellã tilis-tã vai ku luulõtus om kõnõlnu

tsirkõst, sis vilet vällä puhku. Mõnikõrd lãtt tuu kõrda, mõni-kõrd unõhtus år.

Hãnilãse luulõtusõ omma inãmbuisi kõgõst tuust, midã luudusõn nãtã. Tã seletãs tsipa vaihõlõ kah, kuis üts vai tõõnõ luulõtus saanu om. Kürsa Ere kaes kellã: puul tunni om lãbi, no om timã kõrd.

Ere lugõ ummi luulõtuisi paprõ pääãlt ja luulõkogost «Tai-vast ja tuulõst». Kullõja omma külãnd vakka ja tuu hiidütãs luulõtajat: «Kas kõik om hãste? Mullõ miildüs katõkõnõ roh-kõmb ku ütsindã kõnõlda.»

Kõik om hãste, tulõ vällä vii-saka luulõkullõja helitãdã noo-gutusõst. Haikusid, midã Ere

no ette lugõma nakkas, kullõl-das hããmeelega. Jãlki om puul tunni edesi lãnnü.

Ja omgi aig alostusõn vällä-hõigat vabalava jaos. Ette ast Harglõst peri Sootaki Varje, kiã lugõ ette vãega ilosa harglõkee-lidse luulõtusõ edevanõmbist ja perratulõjist. Kas om viil lugõ-jit? Jah. Kullõjiddõ siãst ast ette Kasekampi Vaike, kiã võtt üles lauluviie umast sũnnũpaigast ja lõpõtas tuu rõõmsa hõikamisõ-ga: «Ahoi!»

Kullõja nakkasõ julgust ja kuraasi tãüis minemã. Ette astus Laanõ Triinu ja timã suust tulõ sũgãvã mõttõga luulõtus «Lõh-mussõhãitsmetsã». Edesi tulõ rahva ette Rahmani Jan, kiã

Hindãtiidmise avvohindu vällä-andmisõs oodõtas pakmiisi

RAHMANI JAN

Kooni 25. radokuu päävä-ni saa esitã kandidaatõ hindãtiidmise avvohinna välläandmisõs. Konkursi noidõ ãrmãrkmisses, kiã paigapããlitsist vããrtuistsist kõgõ inãmb huulva, kuulõ Võro instituut vällä üten Võromaa arõnduskeskusõ ja Põlvamaa umavalitsu-si liiduga. Hindãtiidmise avvohindu om mõnõ aasta takast vällä ant joba 2012. aastagast pääle.

RAHMANI JANI PILT

Võro instituudi projektijuht Toomõ Triin kuts kõiki vallaliidsi silmiga ümbre kaema, et lõudã üles nuu inemise ja asotusõ, kiã omma vããrt hindãtiidmise preemiãt.

Seoniaoni omma

hindãtiidmise avvohinna

saanu:

2012

- Orava põhikuul

• Sõmmõrpalo latsiaia keelepesãrũhm

• Haanimiilhi nõvvokoda

2013

- Haani kuul

• Põlva latsiaia Mesimumm Meelespea rũhm

• Krabi külãtiatri

2016

- Mamastõ latsiaia ja kooli keelepesãrũhm

• Lepassoni Marju

• Orava kuul

• Võromaa Spordiliit

2018

- Rõugõ latsiaia keelepesãrũhmã

• Põlva latsiaia Pihlapuu Vanderselli rũhm

• Mõnistõ kuul

• Puiga põhikuul

• Mõtsavelle talu

• Laheda muti

2020

- Harglõ latsiaid-põhikuul

• Kuldri latsiaid Sipsik

• Talna Võro Selts

• MTÜ Folgõsellide Selts

• Ruuli Helve

2022

- Võro latsiaid Sõleke

• Põlva Jakobi kuul

• Põlva folklooriandsambli Kãokirãs

• Orioni Jana

RAHMANI JANI PILT

Võrokiilse luudusõluulõõdagu ülesastja Hãnilãne (edeplaanin) ja Kürsa Ere ummi luulõtuisi ette kandman.

M Ä R G O T U S

Pidi külm talv tulõma

Pidi külm talv tulõma, kõik märgi näütsivä tuud. Kass sei hin-näst sügüse väega paksus. Vanarahvas ütelf iks tuu pääle: mis taa muud ku külma talvõ ja lummõ tähendäs. Mul oll' kah maru hul-ga puid tettü ja kuuri ala veetü. Tuugi kotsilõ käü indiaanirahva tarkus, et külm talv tulõ.

15. vahtsõaastakuu pääväl kirof kiäki ütismeediän, et vaher om mahla juuskma naanu. Kiäki tiidse kõnõlda, et ku lumi är sulas, om õigõ aig pörknit külbä. No ei tiia. Innembi panti vaba-riigi aastapäävä aigu tomadi- ja paprikasiimne pottõ sisse kasu-ma, sinnä om viil mitu hääd nädälit minnä.

Om seo sis ilma lämmämbäsminek vai midägi muud. Ma ei tiia, tuud piät ütlemä targõmba. A üts asi tulõ miilde 1990. aastidõ alostusõst. Sis oll' mitu suvvõ, ku kaost vesi är kattõ. Vanõmba inemise säänsit aigõ es mäletä, a arvada es tarvitõ-da vanal aol ka vett nii hulga, es mõsta piimajahutusmassinit ja muud. Kaiv esi oll'gi vanastõ piimajahutusmassin.

Viihädäle om löütü lahendus, pia egä majapidämise mano om tett suurkaiv. Ku pikk tuu lahendus om, ei tiia, selge om õnnõ tuu, et puhta vii kokkohoitmisõlõ sääne asi külh ei härgütä.

Noid asju, midä ei tiia, sai siia hulga ritta säetüs. Kuis ja kas nä umavaihõl kõüdüssen kah omma, tiia ei joht. Jah, pidi külm talv tulõma. Ei tiia, kas tulõ kah.

RAHMANI JAN,
Uma Lehe päätoimõndaja

UMALEHT

Tulõ vällä egä katõ nädäli takast neläpäävä.

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro liin

E-post: info@umaleht.ee, tel 78 222 21

Kodoleht: umaleht.ee

Mobvink: facebook.com/umaleht

Päätoimõndaja: Jan Rahman, tel 56 922 841
jan@umaleht.ee

Abitoimõndaja: Kaile Kabun, info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org, laivior@gmail.com

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster,
latsinukk@umaleht.ee

Uma Lehe toimõndusõ kolleegium:

Tiia Allas, Külli Eichenbaum,
Aapo Ilves, Kaido Kama,
Ülle Kauksi, Rainer Kuuba,
Evar Saar.

Välläandja: SA Kultuurileht, kl.ee

Tellmine: Express Post AS, tellimine.ee, tel 617 7717

Tõsõ kundi otsast

Ettevõtja PINDMAA AIGAR märgo-tas tan ilmaasju pääle tsipa tõsõ nuka alt, ku hariligult kaema harinu oltas.

Kolmanda tunni mõttõ

Mul um joba mitu aastat sää-ne kommõ, et vahtsõaasta kolmandal tunnil, kellä katõst kolmõni, istu ma uman koton püramiidin. Võta sinnä ütlen väiku vihu ja pleiädsi ja kirota vihku üles, midä vahtsõs aastas plaani ja soovi. Inne kae viil üle, midä olõ aasta iist kirotanu, ja märgota, kuis asä lännü umma.

Seo aasta loi ummi aasta-tagotsit kirotuisi ja ausõna, mul lätsi ihokarva pistü: 80 protsõnti tuust, midä olõ hin-däle aasta iist suuvnu, oll' täü-de lännü. Tuu andsõ viil kõrd kinnitüst, et aig-aolt tulõ hindä jaos aigu võtta, unista ja uma unistusõ üles kirota. Ja juhtu nii, et ku varrampa olli kirja pandnu puultõist lehekülge juttu, sis seos, 2025. aastast tull' suuvõ kolmõ leheküle jago.

Ku varrampa olli mu mõttõ üldidsemmä, sis seokõrd võti soovi teemadõ kaupä vallalõ. Kõgõpäält panni kirja, määne võissi olla parõmb version must hindä ja perre jaos. Ede-

si märgoti, midä võinu ilo-sambas ja parõmbas tetä uma kodo man. Sis võti ette mi tõsõ kodo, Kubija hotelli. Tuu man tull' edimädses märksõnas, et tahas viil inämb luvva armas-tusõ õhkkunda. Et ku inemise hotelli tulõva, sis nä tundva, et umma tan hoitu. Ja ku tast är läävä, umma puhanu ja in-eskeskidest parõmba inemise. Tuu õhkkunna luumisõs um järgmädses paari aasta joosul mitu plaani majast välänpuul, näütüses võinu ümbre maja olla illos väepark vai aid, ka saanu küläliisi inämb härgütä mõtsa ala luudust tundma opma ja ummi mõttit mõtlõma.

Päält noidõ kolmõ mõtli viil, midä ma tahtnu tetä välänpuul Võromaad. Sái hindäle tsihis kävvü viil inämb Eestimaad pite ümbre ja kõnõlda Võromaast, kutsu inemiisi siia küllä. Kutsu näid kaema Eesti kõgõ korgõmbat mäke, süvem-bät järve ja ilosambat luudust. Võtma hindä jaos seon tormit-sõn maailman aig maaha. Selle et ello tasus iks ellä nii, et olõt õnnõlik ja hindäga rahul, mitte hindä pääle vihanõ.

Raamatit lukõn harotami üteliidsi tekstist arvo-saamisõ piinüt kunsti, midä lätt elon väega vaia.

Unistuisi pagõmisõtarõ

Latsikiräniguna lövvä ma hin-näst õks aig-aolt pistüjalapulli esitajä olokõrrast. Saisa saali-tävvä latsi iin, mikri käen, ja kõnõlõ. Püvvä õks kõnõlda tuust, miä näile tähtsä om. Et midägi miilde jäässi ja elon edesi avitasi. Seo aastakki olõ joba mitund kõrda tuud ten-nü. Hariligult oppa ma päält kõgõ muu latsilõ selges sõna «prototüüp», näütä ummi raamatidõ prototüüpe pilte ja arota, kost saia inspiratsiuuni. Luukere funktsiooni võtami kah egä kõrd läbi. Latsõ saa-va teedä, et inämbüs luukere-sid omma umbõlõ häbeligu, tuuperäst nä hinnäst inemiisi ja eläjide sisse är käkvägi. A päält umakasu om näil ülesan-nõ meid pistü kah hoita, avita meil liiku ja kaitsa ni sisikun-da vikasaamisõ iist.

No tuu tollõs, seo aastaga «pistüjalapullilõ» panni külge arotusõ lugõmisõst ja raama-tist ületsebbält. Taipssi kah, et periselt olõ-i vaiht, kas arota taad vähämbide vai suurõm-bidõga. Hää latsiraamat om nigunii mu jaos tuu, midä suurõ kah isoga lugõva. Hää sõnnom om kah sama nii lat-silõ ku suurilõ. Niisõs küsü alostusõs latsi käest, midä om üleppä lugõmisõs vaia. Vastusõ tulõva küländ kipõlt. Lugõ-misõs om vaia raamatut vai teksti. Sõs om vaia silmi, miä näütäse, olkõ prillega vai ilma. Sõs piät lugõjal viil olõma aigu ja tä piät tundma tähti ni mõist-ma noid kokko lukõ.

Üts kuvvõaastaganõ poiss Võro Pässäpiku latsiaian ütelf vällä ka tuu tõõ, et lugõmisõs om vaia mõtõlda. Tõtõjutt jah, suuri inemiisi ilman nimmatas tuud vast funktsionaalsõs lugõ-misõs. Et loe-i sõnno kokko õnnõgi, a saat arvu kah, min-kast jutt käü. Nii saagi latsilõ kõnõlda, et raamatit lukõn haro-tami üteliidsi tekstist arvosaa-misõ piinüt kunsti. Ja tuud lätt elon väega vaia. Tuu või är hoi-ta näütüses noid juhtumiid, kon hinnäst halvõ lepingulõ ala kiroton tillitä lasõmi. Vai kon vahtsõst tüüriista võlssi pruugi-mi, selle et pruukmisoppus oll' ku hiina kiil.

Tekstist arvosaa-minõ avitas meil tuud esi kah kirota. Kuis

Kohe lätt meditsiin?

Kulssi minevä aasta lõpupoo-lõ telekast meditsiinieksperdi kommõntaari: kõnõldi riigi tervüshoiu arõngukavast aas-tani 2040.

Põhijutt oll' iks kärpmine, et haigõmajjo ollõv prõlla väega pallo, egäle poolõ ei jakkuvat meedikit ja haigit. Tahetas, et riik nakkasi maakunna haigõ-majjo tüüd juhtma. Ku riik ei jõvva haigõmajja üllen pitä, sis kas võetas teenüst vähämbäs vai pandas kinni.

Üte punkti all kõnõldi Põl-va haiglast kah ja tuudi vällä, et haigit käü veidü. Inämbjaolt sõidõtas abi perrä Tartohe. Et kas Põlvahe om üleppä vaia kõiki osakundõ? Kõnõldi inne-kõkkõ kirurgiast: et Tarto om nii lähkül, sis või sääl kah loi-kuisi tetä. Samal aol ei olõ klii-

LAANÕ TRIINU,
kiränik

RÕÖMU GRETHE PILT

kirota hindäst vanõmbalõ inemisele viisakat kirja, kon pallõt kodoülesannõt seletä vai küsüt tuu tegemises pikendüst? Kuis kiräligult tennädä vai kaas-tunnõt avalda? Kuis sõnasta saina pääle klassi kodokõrd vai kirota tüükotussõ kem-merguhe vai külmäkapi pääle ütids pruukmisõ riigli? Panõ esi aastit sändsit kirju tähele ja mõnigi kõrd suta-i är imehtä, ku ullistõ või minnä, ku mõis-tõta-i sõnno kiräligult pruuki. Ku saia-i arvu kontekstist ja tuust vaimust ja õhustigust, midä esisugumadsõ sõna ja sõ-nastusõ loova. Miä arvada saa alostusõ tuust, et mõistõta-i tõisi kirotdut mõttõga lukõ.

Miä om raamatidõ ja lugõ-misõ päämane mõtõ? Kõgõ-päält pakva latsõ, et vaia om oppi ja targas saia. Õigus külh, a taast päämadsest päämadsebb om viil üts asi. Raamadu andva edesi juttõ, juhtumiisi. Ku inemisele olõs küländ kõnõldõn edesi antuist lukõst, sõs vast ei olõs kirä-tarkus ilma tegünügi. Hädä hää luu perrä, midä toukas takast inemise uudishimo, härgütäs tedä kirotama ja lu-gõma. Hää lugu om tuu, mink nimel om inemine nõun pallo ette võtma. Inämb ku riiglist ja oppamisõst opp inemine luku kullõldõn. Ja et opminõ tõnõkõrd rassõ ja vastamiilt kohustus ei tundusi, soovita ma latsil võtta opiraamat kah

nikumin vastavõtmiisi hulka suurõmbas tettü.

Olõ esi aastit Tarto EMO traumapunkti tüütänü ja tiia umast käest, kuis maakundõst saadõdu vai esi tulnu väikum-bidõ hätiga (tsuskamishaava, põrotusõ, puugipurõmisõ) hai-gõ nõstva tohtridõ tüükuurmat ja võtva tüüaigu. Lihtsämbit asju saasi iks välänpuul Tartot kah är tetä. Nii om lisas trau-madõlõ kirurgian kah. Arva, et egä pümmesooligulõikusõ pe-räst ei piä Tartohe sõitma. Põl-van om hääl järel kirurgiaosa-kund, kon tetäs pallo suurõmbit lõikuisi ku pümmesoolik.

Niisama tetti ildaaigu Põl-van vallalõ ekäpiten uhkõ ja hääl tasõmõl eräkõrralidsõ me-ditsiini osakund. Ja mis pää-mine, EMOhtõ omma Tartost üle tüüle tulnuva kavvaaisõ kogõmusõga vai nigu rahvas

kätte tiidmisega, et tuu om täüs häid lukõ, miä avitasõ maailmast arvu saia.

Täämbädsel pääväl antas kõrrast inämb luku edesi liik-vide piltega. Kas tuu tege kirä-ligu luujutustamisõ tühäs? Hinnäst ja tõisi kah kõrvalt kaiõn om nätä, kupallo umma-muudu mi raamadu- ja filmi-luku vasta võtami. Raamadu-lugu jätt mu arust inämb ruumi ettekujotusõlõ. Nuu pildi, miä samma raamatut lukõn egä lugõja pään tegünese, omma väega erinevä. A filmilugu om pildilidselt valmis, tuud kaiõn kaiais inämb filmiluuja pää sis-se ku raamatut lukõn kiränigu päähä. Tarvilidsõ asä muidoki mõlõmba.

Eks ma kah laabi tõnõkõrd sotsiaalmeediät pite ja hoia hinnäst tagasi, selle et saa arvo, et kolmas nunnu kassivideo jutusta-i mullõ inämb vahtsõt luku. Inämb proovi sotsiaal-meediän kah lukõ, miä inemi-il üteldä om. Eräle viil, ku tuu om mõni lugu. Õkva loi luku üte noorõ inemise unistusõst: ku olõs sääne pagõmisõtarõ, kon olõs mukav säng, telefon ja ümbre sängü häste pallo raamatit. Ja ülesannõ olõs sõs, nigu õks, tunni aoga tuust pagõmistarõst vällä saia. Ma tuuga toimõ ei tulõssi. Periselt võissi telefoni kah är jättä, sel-le et raamatidõ luu omma sõski parõmba ku telefoni uma.

Hääd raamaduaastat!

ütles, targa tohtri.

Ma saa arvo, et meditsiin om edesi arõnu ja peenikeisis harodõs valla poodõtu ja egä haro pääle om eräle tohtri. Säändse keskusõ omma Talfnan ja Tarton. Ja nii piätki olõma, et saasi õigõt api (nt süämekirurgia). Tartohe plaanitiigi vahtsõt süämekliini-kut ehitämä naada, a nüüd jääs tuu rahapuudusõ peräst är.

Ega vanal inemisel ei olõki tuu kavvõmbahe tohtri mano minek nii lihtsä. Ku viil haigõ kah olõt, ei taha sukugi naada bussiga Tartohe sõitma. Hää iks, ku kodo man api saat.

Vanastõ oll' egän suurõmban asulan velskri, kes su üle kai ja ku vaia, edesi haigõmajja sõi-duf. Täämbädsel aol tulnu kah tuud, et inemine kodo lähkül arstiapi saa, kimmähe hoita.

URMI AILI

Pulga Jaani jutukõnõ

Suurist riikest ja väiksest inemisest

Pia egän külän om mõni külä-filosoof, kiä uma nägemise per-rä maailma asju paika pand. Mul oll' au ütte tunda, a mehekene es jõvva uma tähetunni är uuta ja kolisi ülemise kõrra pääle. Tuust mehest om mul meelen üteliis, mia täämbädsõ ilma olukõrra väega häste kokku võtt. Miis oll' süvenenü kõikvõimalikõ konflikte sisse ja tennü säält uma järeldüse. Praktikan nägi tuu asi vällä nii: ku mehe nak-si norima, sis sõbõr Nikolai es prooviki tulipäid kiildmä min-nä, timä nakaš hoobis takast ässitämä. Tulõmus oll' tihtipää-le paremb ku kiildmisega ollu. Egän tülüfaasin olli Nikolail uma ässitüslausõ, a inämbüste omma nuu mul meelesst lännü. Küll om meelen lõpulausõ, midä tegelikult piaaigu vaia es olõki. Tuu oll' sääne: «Andkõ, jah, näk-ku! Lõõge mutta pikäle, sis tulõ ma kah, anna jalaga paar litti ja küsü, et kas viil norit vai.»

Määndse suurriigi juhi suhtõ nuu sõna täämbä olõs pasnu? Edimäsenä tulõ miilde Hiina. A paistus, et Hiina täämbäne juht om tuu Nikolai kuldlausõ tarvutamisel ülearu (?) ettevaat-lik. Ja tegegi vast õigõlõ. India, kiä kõik aig Hiina sällä takan om sõrknü, ollõv inemiste arvu poolõst joba maailma edimäne. Kas nuu kats suurriiki kunagi ka kuldlauisiid luupma nakkasõ, tuud ei julgu ennusta.

Es julgu ennusta ka minust mitmiid kõrdu targõmb Kaplins-ki Jaan. Mul oll' timäga noist as-just mitu kõrda juttu, peris pikä vaheao takka. Edimäne kõrd oll' Vanemuise ringauditoriumin, sis ku Ernitsa Villem visaš õhku uma kuulsä küsimüse: «Kui-muudu tundõ Joonas hinnäst Leviatani kõtun?»

Tuukõrd tunnisf verinuur (nigu makki) Kaplinski, et timä om püüdnu noid rahvidõ ellu-jäämise küsimüisi kõgõ uma noorõ jõu ja mõistusõga (joba tuukõrd üts Eesti parembiid) är lahenda, a ei olõ kimmäs esiki tollõn, kas paremb saisi om suu-ril vai väiksiil riikel.

Lätis müüdä 40 vai 50 aastat, mi olli saanu häis tutvvis, ja ma kaki vana teema Mutikul laua takan vahtsõst üles. Jaan ütelf ausalõ: timä ei olõ vahepääll tollõn küsimüsen suurt tar-gõmbas saanu. A ku ma taha asja edesi uuri, sis tä pand mul-lõ kokku nimekirä vällämaa targõmbide autoriide raama-tist, vast säält nakkas midägi koitma.

Ma, loll, es võta tuud nime-kirjä vasta. Tuukõrd es tiia, et kunagi tulõ aig, kon ma müüdä ilma ringi joosta ei saa, jala ei lupa. Tuu aig om käen ja mul tulõ leppi Nikolai kuldlausõga, mia mu arust ei sellädä kauõst-ki kõkkõ är. Esiki mitte tuud, et Soomõ tahtnu tagasi Karjalat ja Jaapan Kuriili saari. Ja ma ummi kõndmise jalgu. Mitte tollõ jaos, et siist maalt minemä kõndi. Jalgu lätt vaia ka sis, ku tahat kohegi pidämä jäia.

Kaemalda tuu pääle, kuis Soomõl ja Jaapanil ummi asju-ga lätt.

PULGA JAAN

Haani kuul tege kogokunnatunnõ

RAHMANI JAN

Haani koolin (juriidilidsõlt Rõugõ põhikooli Haani opi-paigan) peetäs seo opiaas-ta alostusõst kogokunnatunnõ. Tuu tähendäs, et kõrra vai kats kuun mindäs koolimajast vällä ja opitas külärahva abiga är mõni paigapäälise kombõperine tüü vai tarkus.

«Naa tunni omma Haanimaa kogokunna puult alostõdu: Rõõmusossa Triin kirof ainõkava ja ütenkuun kooliga naati taad ello viimä.» seletäs Haani kooli kooliello kõrraldaja ja tunnõ vidäjä Koka Aire.

Nii om kogokunnatunnõn säet koolimaja ette Haanimaa kaart, kõnõld püüruspäävast, tett vahakündlit, käüt luudusõn matkaman, opit tundma puid, siini, ilma kaema ja käüt vana kivi-kalmõ pääl. Viil om proovit katõmehesaagõ, küdset tulõ seen saia ja munnõ ni kõnõld nimmist.

Timahavatsõn edimädsen tunnin opsõ koolilatsõ luudõ tegemä ja ütenkuun küdseti kürvidsäkeeksi.

Egän tunnin tetäs tuli üles, juvvas Haanimaa hainost tsäid ja süvväs midägi hääd, midä kogokunnarahvas om küdsäni. Säandsit tunnõ saa tetä tuuperäst, et seo om kogokunna iistvõtminõ. «Õga kõrd pääle tunni istumi kokko ja arotami, kuis lätäs ja midä võinu tõistuudu tetä,» and Koka Aire aimu tuust, kuis kuuntüü käü.

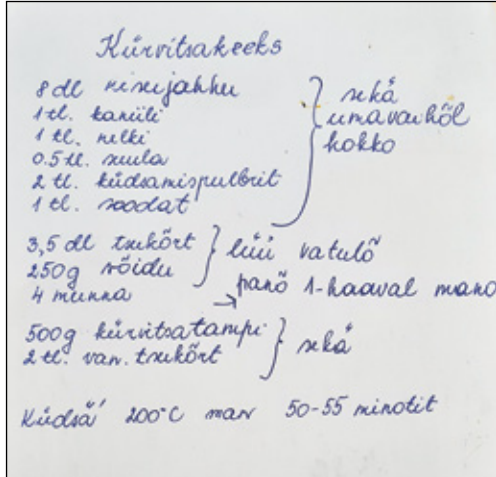

KOKA AIRE PILDİ

Haanimehe Hollo Agu ja Rätsepä Aare oppasõ koolilatsilõ kogokunnatunnin luvvategemist.

Kooli kõõgin küdsetäs samal aol Rüä Ruthi abiga kürvidsäkeeksi.

Haanikeeline kürvidsäkeeksi retsept.

Priinime lugu

Rubriigin kõnõldas perekunnanimi periolõmisõst ja tähendusest.

Kõiv ja Keiv

Nimme Kõiv kand Eestin 1217 inemist. Taa om häste harilik nimi, leviku edetabõlin 40. kotussõ pääl. Seoga om Kõiv puhtalt lõunaestikeelists nimmist kõõgõ levinümb. Lõhmus 1375 kandjaga om kül tabõlin iinpuul, a Lõhmust panti nimes ka Saarõmaal ja muial Põha-Eestin.

Nimest Kõiv om ka vanna-muudu varjants *Keiv*, minkal om 30 kandjat. Varjantsil *Koiv* om kandjit alla kuvvõ.

Nii suurõ kandjidõ hulgaga nimel om kõiki tegünemiisi kotussit rassõ vällä uuri, a hingelugõmiisi perrä panti *Kõiv* 13 mõisan. *Koiv* panti hingelugõmistõ kirja 19 mõisan, a sääl võisõ sakõstõ olla, et mõisakirutaja vai koopia kirutaja jätse täpi pandmalda. Näütises Vahtsõliina mõisa Tsäpsi külän pantu nime kiruf opõtaja Gustav Masing kõrraga *õ-ga – Kõiv –*, a hingelugõmisõn om *Koiv*. Ku-jul *Kõiv*, kon *õ-hellü* märksee -, panti seo nimi viien mõisan.

Huvitav om Viitinä mõisa juhtuminõ, kon keriguopõtaja Marpurg pandsõ Listaku Tanila perrele *Kõiv* ja Põdra küläläst perit suguvõsalõ *Põdder*, a hingelugõmisõn om Tanila priinimi *Keiv* ja Põdra külä rahval *Koiv*. Perän sai mõlõmbist *Kõiv* ja edesi Kõiv.

SAARÕ EVAR

Taheva mõisa Lutsu külän (Harglõ) panti hingelugõmistõ kirja *Kõwe*, a kerikligult, personaalraamatudõ – *Kõiw*.

Kokku olf Kõo, Kõivo vai Kõõvo (kuis kongi üteldäs) nime saajit sõs 36 mõisan. Noist 20 olli Võrumaal (Harglõ, Karula, Kanepi, Põlva, Rõugõ ja Vahtsõliina kihlkund). 15 mõisat olli Tartumaal, inämbäst Lõuna-Tartumaal (Sangastõ, Otõmpää, Rõngu, Kambja; Tartu-Maarja ja Äksi kihlkund). Mulgimaal panti *Koiv* Ala mõisan Helme kihlkunnan.

Kost täambädse päävä Keiv peri või olla? Üts kotus om Keeni (Sangastõ), kon hingelugõmisõ *Keiv* lätäs pruukmistõ ka kerikligult. Vanan-Roosan (Rõugõ) olf hingelugõmisõn *Koiv*, a kerikligult naati pruukma nimekuju *Keiv*. Kolmas võimalus omma tsaariaigu Vinnemaalõ vai õigõusku län-nü perre, kirillitsan kirutõdi Kõivu sakõstõ *Кеиве*.

Kiränik Kõivo Madissõ esä olf peri ligastõ mõisa Nutu külälst (Karula). Sääl külän vai talurühmän panti õigõ mitmit nimmi, a muidõ hulgan ka *Kuus* ja *Koiv*.

1921. aastagal Petserimaal panti nimme Kõiv ütessä kõrda, kõikin nellän vallan, kon setokõisi elli, ja Petseri liinan.

Sõna *kõiv* om häste vana umasõna, peri uurali algkeelest. Näütises soomõ keelen om taa *koivu*, niidumari keelen *kue*, nganassaani keelen *küo*.

Vanul asjul om ummamuudu hing

Vana aasta lõpul istõ liinan kedägi uutõn pikembät aigu ütõn lõpmada kenän kohvikun. Ja jäi silmä, et laud ei olõ sukugi vahtnõ ja et kõõgõl mõõblil om veidü kulumise jälgi.

Naksi mõtlõma, kiä taad kraami ennembi om tarvitanu, kiä naide laudu takan mitukümmend vai ka üle saa aasta tagasi om istunu, mäantseid juttõ om aetu. Olõmine lätäs viil kodutsõmbas, aga naksi ka veidükese kahju, et mi riigin olf vahepääl aig, ku vanna mõõblit, täüsvillatsõid tekke ja esiki mitu põlvõ tagasi ummõld ja tikit laudlinnu põlõti.

Kel vähägi raha olf, nuu tükke mooduga ütõn minemä, vanna kappõ, laudu ja tuulõ tarõst vällä viskama. Ostõti asõmõlõ tikikjalguga lauakõisi, mea tõnõkõrd jo vahtsõst õigõdõ pistü es piüüsü, rõivakappõ, mea külh uhkõ vällä näkki, a konh suhvlisiini üle paari aasta vasta es pea. Nailonist päävätekk tundu uhkõmb ku vana imä koet linanõ vai villanõ. Ja jummal hoitku kaltsust koet põrmandurõiva iist suurõn tarõn! Pedit õks olõma tuu võõramaakirriv, mea ellektrit täüs minemä tükke.

No om asi jäl püürdünü ja vana asja omma *in*. Ku tuu vahtsõnõ tulõmine naksi, petti antiigipuutõ omanigu peenükeist naaru ja mõtli hullõ hindu vällä kraamilõ, mea kergeusklikõ käest puulmuidu vai ka

Vana kelläkapp Võromaa muusõumin.

peris ilma vällä kaubõld. Põra omma pallu targõmbas saanu, uma vanavanõmbõidõ vai sõpuru-tutvõidõ aida ja tagatarõ üle kaenu ja löödünü henele säält olkõ vai mõnõ lauakõsõ vai kapikõsõgi, medä viil kõrda tetä saat. Nuu omma jo peris puust tett, mitte saepurust kokku pressit. Om arru saadu, et vanal asjal om väärtüs ja ku uma pere kraami ei olõ mõistõtu hoita vai ei olõ taad õigõdõ olluki, sis om ka muijalt peri asjul ummamuudu hing.

Paarikümne aasta iist käve Põhja-Soomõn ütõl perhel külän. Sääl olti uhkõ tuu üle, et neide maja om taasama kotus-

sõ pääl ollu jo pea katsada aastat ja et majja on külh ümbre ehitet, aga vana trepp saina viirde alalõ jäet nigu mälestüs-kivi. Ja tarõn olf alalõ pea kõik mõõbli, mea pikki aastõidõga kogunu. Puusällätoega sohva-ga olf ütõn tarõn vagivastnõ tugituul, vana harmooniumi kõrval vahtsõpuulnõ kipakas lauakõnõ «süntekaga», kõõgikapi olli kuuekümneaastatsõ, selle et varõmb es olõ perhel ollu võimalik säänest mõõblit lahtiitsi riuliide asõmõlõ osta.

Sis tullf edimeist kõrda tuu mõtõ, et mea mi inemiisil külh hädä olf, et vanna ja ausat kraami nii põlõti. Kas piüüsü põlvõst põlvõ saksu aast jäänü alaväärsuse häbü ja näüdadä tahtmine, et ega mi hõelamba ei olõ ja jõvvami õks vahtsõt ja moodsat kraami osta? Vai mõistõti meid vanna ja auväärsõ põlgma opada Venne aigu, ku rahvarõivõistki enämb nigu karnevalikostüümi tetä taheti ja asja nii säeti, et vähämbält uma kihlkunna rahvarõivaid es kanta.

Aga hää, et vast egän kotun om alalõ mõnigi mõõblitükk, annum vai laudlina, konh kodu hing ja mälestuse sisen.

Vääga kõõgõn iän sugulasõl om muide asju kõrval alalõ kohvikann ja tsukrutuus, medä ma latsõst saadik taal nännü olõ. Ku sinna küllä lähä ja naid näe, tulõ hää tunnõ. Ei olõ külh saa-aastatsõ asja, aga küländ vana, et mälestüisi kanda.

NÕLVAKU KAIE

Imä lugu

Mul om väega hää miil, et mul ummõtõgi nii pallu mutsu olf, et ütõskõrd 1965. aastal, ku Rõugõlõ sünnukodu tulli, reportõrimaki pääle uma imä Tootseni Hilda (1911–1989) jutu võtsõ.

Nüüd om hää latsilõ ja latsõlatsilõ kullõlda anda. Paku tükükeisi imä jutust Uma Lehe lugõjilõ kah lukõ.

TOOTSENI TOIVO

10. Esä pandas puul-vägüsi ammõtilõ

Ku sakslasõ länünü olli, tahe-ti esä Vinne sõaväkke võtta. Meil olf kõik är palanu, esäle anti sõs võimalus, et jääs siia, ku nakkas valla täitevkomitee asõesimehes. No esä arvas kah, et mine nüüd sõtta kolmõ väiku latsõ mant... Nii tä sõs puul-vägüsi tuu ammõdi vasta võtsõ. Kerikumõisalõ anti meile väikene korter. Sääl olli seen sakslasi raudsängü ja kapi, tuu kõik jäi meile pruuki. Meil jo midägi es olõ, õnnõ tuu, mis sällän olf... Inemise kül aviti väega pallu. Mõni andsõ rõivit, mõni anumit, söögikraami ja kõkkõ tuudi...

Nojah, esä lätäs sõs vallamajja ammõtilõ. Päält sõta olf jo naid mõtsamihi pallu. Kes koskil riigiammõtin olf, tuu maaha tapõti. Miilits tapõti meil är ja komsorg ja...

No kõõgõ rohkõmb tegemist olf noidõ normõ kättesaamisõga. Normi olli küländki suurõ ja inemise es olõ viil harinu ja es taha noid normõ är tuvva. Sõs pidi käümä talust tallu noid nõudman. Tuukõrd olf meil varumisvolinigus ütõs Kõiv, Basilio – Passas kutsuti. Esä pidi sõs tuuga ütõn käümä. Esimiis olf opanu, et võtku nä õks kõõgõ pussä ütõn. Üts naistõrahvas olf tuukõrd külänõvvukogu esimiis. Esä olf kül ütelnü, et mis naist püsset – kes tappa taht, tuu tapp niisamagi är...

Järgmine kevväi naksimi majja üles ehitämä. Talvõl teimi talgit, saiva kõik suurõmba tüü tettüs. Esä olf esi ammõtin, tuul es olõ aigugi esi kõik aig ehitä. Vahepääl anti meile viil maad manu ja sõs olf mi krunt koolimaja aia mant Ööbikuoru viirde vällä.

27. rehekuul pidi meil tulõma katusõlüümise talus. Esä olf kah õkva varumisvolinikuga ütõ tsõõrikäugi lõpõtanu ja pidi tuuma katusõnaklu. A varumisvolinikulõ tullf ütõsttüküst ähvårdüskirju. Tuu olf sääne tsiga miis kah, purjun päaga pauguf pussä ja lubasi kõik Vinnemaalõ saata...

No vot, ja olfgi nii, et eelmisel pääväl tullf esä lõunalõ ja ütõl, et Passalõ tullf jälki ähvårdüskiri. Tuu es julgu õdaku poodi mant kodu minnä. Olf kutsnu, et kes tulõ tedä kodu saatma – tä ost pudõli. Ei, kiäki ei lää... No esä olf sõs ütelnü: ah, ma saada su kodu, kes sõs meid putus, mis mi kellelegi kurja olõ tennü.

Saatsõgi kodu. Olli sõs kah viina võtnu sääl Passa puul – Passa naasõ jutu järgi – ja nakanu nigu kodu tulõma, andnu jumalagajätüs kätt, ku läbi aknõ anti kats automaadivalangut. Nii saigi esä sääl surma ja tuu Passa kah.

Sa ollit sõs katõ aasta ja nellä kuu vanunõ, sa ei tiia tuust mit-te midägi...

Lugu lätõ edesi.

Sirgõ sälläge krutskit täüs naabrimiis

AIDMA HELE

Ku ma Lepistüle tüüle lätsi, es tunnõ ma sääļ kedägi. Vars-ti sai teedä, et Tsooru kandi kõgõ kangõmb vanaherr om Alfred Tuvikõnõ: tä kirof Tsooru tähtsämbist sündü-miisist aolehele, mänge Tsooru puhkpilliorkestrin, olf hää pottsepp, tekķ puutüüd, pedäsi mehistsid, kasvat toma-tit ja kurķõ.

Roosiku bussijaam olf kah timä hoolõ all. Tuust olf juttu üle Eesti: kirotođi aolehen, kõnõldi raadion. Olf kah, millest kõnõlda: bussijaaman olli rõiva aknõ iin, lilli vaasin, vahtsõ ao-lehe lavva pääl, pümmel aol kündle kah olõman, tsuska õnnõ palama. Ja kõrd nigu Viiburi sõakoolin. Hoitku jummal, ku mõni olf paprõ maaha visanu vai pingi vil-tu litsnu. Õkva olf tä kooli-majan: kõgõpäält saiva päämösu oppaja, sõs latsõ. Kipõstõ lõuidse tä üles süüd-läse. Inne tuu es päse, ku olf andnu kimmä mehesõna. Alfred pidi tähtsäs, et miis pidä sõnna. Ja sõnna peetigi. Kasvatus mäene.

Ku mi tä naabris kolisimi, opsõmi tedä tundma mitmõ vahtsõ kandi päält. Kõgõ-päält tekse tä meid tutvas uma raamadukoguga. Sääļ olf palľu sääntsit raamatit, millest mul es olõ aimugi. Sai tutvas Jaigi ja Adsoni, mi kandi kirämihi töiega. Käve-mi Möldriojal, Jaigi sünnü-kotusõn, kohe Alfred olf

REIMANNI HILDEGARDI TSEHKENDÜS

ummi velliga uma raha iist Jai-gilõ mälestüskivi pistü pandnu.

Vele Tuvikõsõ olli 1940. aas-tal päästnü Vabahussõan hukka saanu Tsooru valla mihi nim-miga marmortahvli, mille tä 50 aastat ildampa vällä tõi. Üles panti tuu Lepistü parki.

Sai teedä, et taa sirgõ sällä-gõ herr om kah krutskit täüs. Mu poiskõsõ tilbõndi vahet-pidämäldä tä hannan. Kõrd, ku tä laudu hõõvelđ, karaş Kustalõ puru silmä. Alfred ra-husf: poiskõnõ, piä meelen, tüü man ei vahita, vahti võit õnnõ kemmergun poti pääl istõn.

Ku meil naati tsika tapma, olf naabrimiis joba varra uma läve

pääl uutman, et tsialõ hüväste-jätüs pasunat puhku.

Vahel, ku tä meile tullf, võisõ tä rahumeeli paakaasõ üles nõsta, üldä: kae, kas keedät lur-ri vai õks suppi, kon luits pistü püsüs.

Ütel suvõl olf harak tä aida indäle pesä tennü. Harak käve mi lauta kanapessä munnõ-vargilõ. Ku ma lätsi umma murõt kaibama, ütel: kulla naabrinasõkõnõ, är tekku kihulasõst eelevanti, kas sul omma näpu põhan tuu mõnõ muna peräst, et tulõt kaibama, harakal kah pojakõsõ süütä.

Alfred ostsõ indäle kirstu ja pandsõ kuuri. Tä käve suvõl

sääļ peräst süüki leibä luuhtõ laskman. Ütel, et tulõ väega hää uni ja viil parõmba unõ-näo, et tä om eski pilve piiri pääl är käünü.

Sõs nakaş tä nigu uni mullõ pääle käümä, et ma kiruta-si tälle valmis hüvästejätü-kõnnõ. Pikä mangmisõ pääle ütli: sul juusk sulg kipõmbalt ku mul, pääleki tiiät umma eletüt ellu parõmbilõ ku ma. Lubasi tüü külh üle kaia. Mõnõ päävä peräst olgi tä uma tüüga mu man.

Loi ja imesti, ku keerulidsõ ja pikä elu olf tä mõistnu sirgõ sälläge är eläde, a jäänü õks kah krutskit täüs poiskõsõs.

Metroo ehitämine

Olf tuhandõ ütsäsaa kuvvõ-kümne tõsõ aasta talv. Lumõ-hangõ olli rinnuni. Kats väi-keist üttemuudu tütrikku rühksevä paksun lumõn hum-mogu varra kooli poolõ. Esä olf joba varrampa kanalahe tüüle minnen ummi jalguga jäle ette tennü ja lummo veidükese sõk-nu, et mul ja mu katsiksõsaral Sirjel olõssi kergemp karakop-

list läbi minevät õgvõmbat tii-rata Lahe alkuuli minnä.

Tuul keeruf lummo näkko ja krae vaihõlõ. Jalan olliva meil halli vildi, tsõdsõ koedu lamba-villast labakinda käen, karva-mütsü pään. Astsõmi nigu Arno ja Teele tuisun «Kevade» filmin.

Mi esä olf saadõt hää tüü iist Moskvahe rahvamajandus-saavutuisi näütüsele ja ku tä säält tagasi tullf, olf täl ütē

hulga postkaartõ ja tsillfokõi-si raamatit, midä mi sõsaraga hoolõga uursõmi. Esä kõnõf palľo metroost kah. Mõtli sis, kuis tuu kül võimalik om, et trepi esi liikva ja viil maa all ja mitu kõrda.

Ku mi sääļ lumõtuisun mütässimi, sis ma kujuti ette, et katõl puul tiirata omma sai-na. Sainu seen omma egä väiku maa takast pingi ja om lämmi. Ku mi sis sõsaraga arotimi toda

asja, lätş iks asi palľo ilosam-bas. Pannimi tii viirde lilli-poti kah kasuma.

Nüüt, 62 aastat ildampa, olõ käünü esi Moskva metroo liinist liinini ja pia kõik piätü-se läbi, linnanuu linnukiga palľo kõrdu, ja egä kõrd om mul miilde halgahtanu nuu algkooliaigsõ lõpmada pak-su lumõga talvõ ja «metroo» ehitämise.

TRÄÄLI LAINE

Latsilõ

Vastus saada
üte nädäli joosul
meiliaadrõssi pääle
latsinukk@umaleht.ee
vai postiga:
Uma Leht,
Tartu 48,
65609 Võro.

Vastussõ mano panõ
kirja uma nimi, vannus
ja kimmähe ka postiaadrõs.

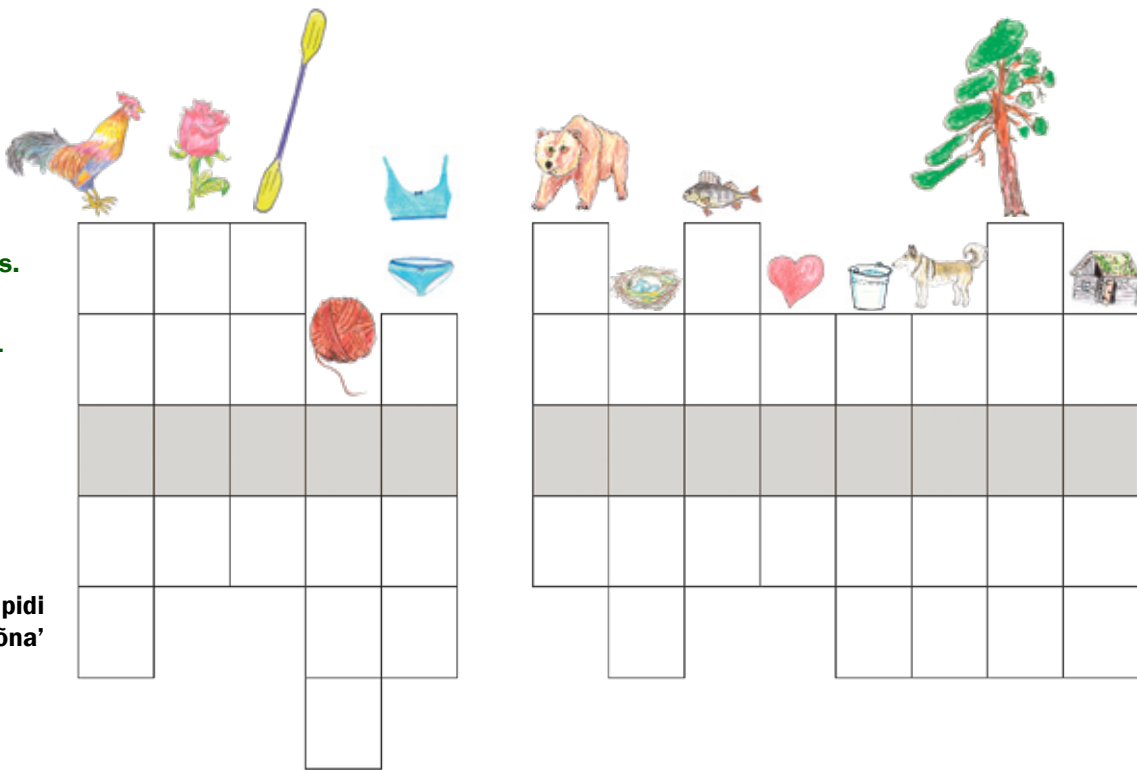
Vastajidõ vaihõl loositas
vällä võrokeelitsit välläandit.

Latsinukka tugõva
Võro instituut
ja Võro selts VKKF.

Minevä kõrra ülesandõn pidi
vanunsõnun pandma sõna'
õigõhe järeķõrda.

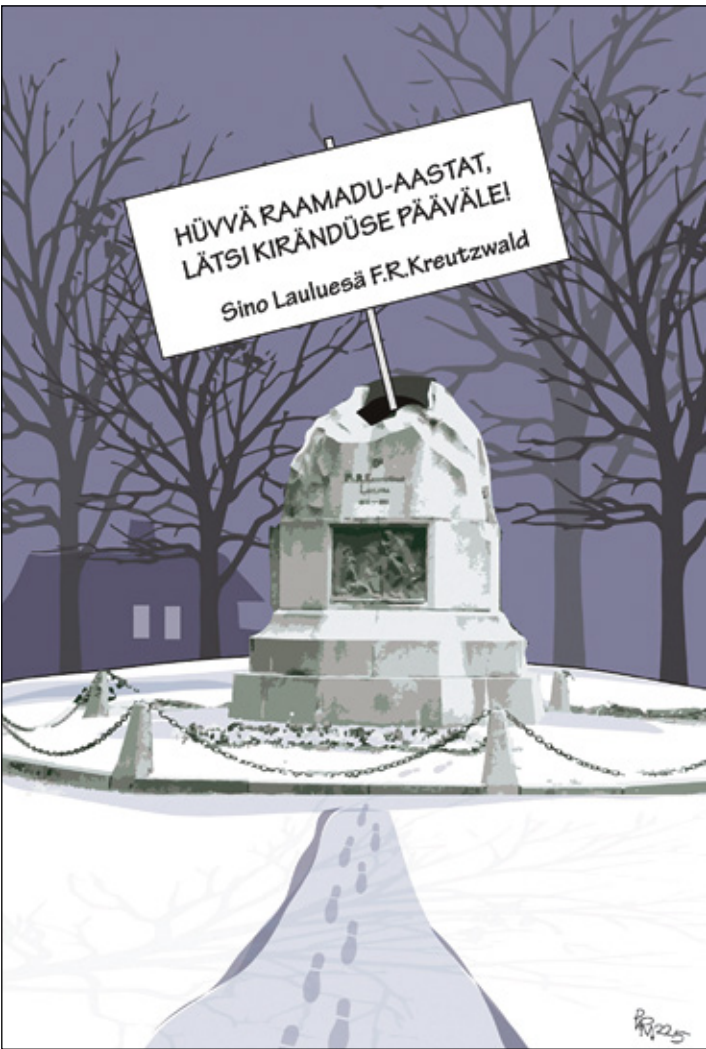
Avvohinna saa
TUISU SANDRA Põlvast.

Täambä om eesti kirjändüse päiv.
A kuis saa inämb teedä' võrokeelidse kirjändüse kotsilõ?
Ku täüdat är' ristsõna, saat teedä'!

Parm tsuskas

Nalapidiga tsuskas ütiskunda mõnõst hellembäst kotussõst
Rõugõ Rebäse külä miis VARUSTINI ANDRES, tunnõt ka nimega PARM.

Tossu Tilda pajatus

Oppaja Mõhk

Nigu vast täambädse pääväni, panti mu keskkooliaigu kah oppajilõ hõigunimmi. Nuu olli hariligult lühkü, tulnu ede- vai priinimest. Mõnõl olf kogo-ni mitu hõigunimme kõrraga. Meil olli kõgõ populaarsõm-bidõ oppajidõ hõigunime säändse: Kirvõs, Sass ja Mõhk. Mõnikõrd sai noidõ nimmi-ga nalľa kah. Olf kooliaasta alostus ja õkva maalt kuuli tulnu poiskõnõ es tiäki viil kõiki oppajidõ perisnimmi. Ku Mõhk tunni alostf, tullf vällä, et tä olf suurõ kipõga klassipäivi-gu maaha unõhtanu. Andsõ sis toolõ vahtsõlõ poiskõsõlõ käu päivik oppajidõ tarõt är tuuva ja tuu lätşki oppajidõ tarrõ.

TOSSU TILDA

Muda Mari pajatus

Elotähtsä asä

Ma kuuli raadiost, et peränd-kultuuri sekkä tulõ kõrrast vahtsit asju mano. Ku vikatiga niitmise vai leevä küdsämise kunsti omma säändse, midä egä päiv inämb vaia ei lää, sõs saapanüüre kõütmise tarkus om kah häämä naanu. Jalavafo omma nii mugavas lännü, et olõ-i vaia mõista sõlmõ tetä.

MUDA MARI

Telli Uma Leht!

Telli saa ExpressPostist:

tellimine.ee/umaleht,
tel 617 7717.